ԿՐԹԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՍՈՑԻԱԼ_ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԽՈՒՄԲ՝ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒ և ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ՝ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵԱՎՈՐՈՒՄԸ

ԿԱՏԱՐՈՂ՝ ՌՈՒԶԱՆՆԱ ԱՎԱԼՅԱՆ

ՂԵԿԱՎԱՐ՝ ՍՈՒՍԱՆՆԱ ՍԱՐՈՒԽԱՆՅԱՆ

2022Թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

- ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ
- ՈՒՍՈՒՑՉԻ ԴԵՐԸ ՍՈՎՈՐՈՂԻ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ
- ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵԱՎՈՐՈՒՄԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ԿԱՐԵՎՈՐ ՊԱՀԱՆՁ
- ԱՄՓՈՓՈՒՄ
- ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Արժեհամակարգը մարդու բարոյական, գեղագիտական, հոգևոր, իմացական, մշակութային և էթնիկական արժեքների համախումբն է, որն անհրաժեշտ է անձի ներդաշնակ, բազմակողմանի ձևավորման և զարգացման համար:
«Արժեհամակարգ» հասկացությունը մանկավարժական գիտության մեջ ըմբռնվում է բավական լայն շառավիղով, քնզի արժեքների թվարկված համախմբերից որևէ մեկին գերապատվություն տալը կնշանակեր ոչ մանկավարժական մոտեցում խնդրին: Մեր երկրում աշակերտների արժեքային համակարգի ձևավորումը ներառված է ՀՀ Հանրապետության պետական չափորոշչում՝ որպես հենց կրթության բովանդակային բաղադրիչ:Յուրաքանչյուր ուսումնական առարկայի մասով սովորողների պատրաստվածությունը ներկայացվող գիտելիքային պահանջների մեջ առանձին կետով նաև նշվում է արժեքները և դրանց ձևավորումը,որոնք պետք է տա դպրոցը:

Արժեհամակարգի ձևավորման և նրա հարաբերական կայունության ապահովման համար հանրակրթության բնագավառում կարևոր և անփոխարինելի նշանակություն ունեն բոլոր ուսումնական առարկաները, որոնք թվում, այնուամենայնիվ, արժեքների ձևավորման առումով չափազանց մեծ է հումանիտար ոլորտի ուսումնական առարկաների դերը:

Մասնավորապես՝ անգնահատելի է լեզվի և գրականության դերը՝ առանց նույնիսկ էականորեն տարբաժանելու մայրենի և օտար լեզուների նշանակությունը սույն խնդրի առնչությամբ: Ուսուցչի քաղաքացիական դիրքորոշումը, ձգտումը՝ դաստիարակել բարձր արժեքներ կրող քաղաքացիներ, նրա մտահորիզոնը, հասարակական լայնախոհությունը, սերը երեխաների նկատմամբ ուսումնական գործընթացի արժեքային դաստիարակչական ներգործության բարձրացման կարևոր պայմաններից են:
Հայոց(մայրենի) լեզվի և գրականության(հայ գրականության) ուսումնառության ընթացքում ձևավորվում, զարգանում և կատարելագործվում են սովորողի անձնային նկարագիրը, վերաբերմունքը կամ դիրքորոշումը իր երկրի, պետության, ազգային արժեհամակարգի, սեփական անձի և կյանքի հանդեպ: Հանրակրթական դպրոցն ավարտելով՝ սովորողն արդեն գրական երկի վերլուծությունը զուգադրում է որպես սեփական անձի զարգացման, ինքնաճանաչման և ինքնադաստիարակության միջոց:
Ուսումնասիրվող թեման, ըստ այդմ, համարում եմ միշտ արդիական:

ՈՒՍՈՒՑՉԻ ԴԵՐԸ ՍՈՎՈՐՈՂԻ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

Դաստիարակչական խնդիրների լուծումը պայմանավորված է նաև նրանով, որ ուսուցիչը համագործակցային փոխհարաբերությունների միջոցով նախատեսում է աշակերտների ոչ միայն մտավոր, այլև բարոյական, գեղագիտական ու ֆիզիկական դաստիարակության խնդիրների նկատմամբ համակողմանի մոտեցում: Ուսուցման գործընթացում լուծվում են սովորողների կրթական, դաստիարակչական կամ արժեքային և ընդհանուր զարգացման խնդիրները: Դրա համար յուրաքանչյուր դասի դաստիարակչական խնդիրների լուծումը նախատեսում է ոչ թե մեկուսացված կամ առանձին մոտեցում, այլ գիտելիքների ու կարողությունների, արժեքային որակների, կամքի, բնավորության, զգացմունքների, հոգեբանական տարբեր դրսևորումների միաժամանակյա և փոխկապակցված մոտեցում: «Եթե դուք ունակ եք որոշելու երեխայի ունակությունն ու նրա ուժը, դուք պետք է գիտենաք, որ ամենամեծ ուրախությունը՝ դժվարությունների հաղթահարման, նպատակին հասնելու, գաղտնիքի բացահայտման ուրախությունը հաղթանակի բերկրանքն է ու ինքնուրույն դառնալու, տիրելու ու տիրապետելու երջանկությունը»: Յուրաքանչյուր դասի ժամանակ ուսուցիչը որոշակի դաստիարակչական խնդիրներ է լուծում՝ հաշվի առնելով տվյալ առարկայի և թեմայի ուսումնասիրման հիմնական խնդիրները, որոնք ներկայացված են առարկայական ծրագրերում: Արժեհամակարգի մեջ կուտակված է անցյալի փորձը, որի յուրացումը աշակերտների մեջ ձևավորում է հայրենասիրության, սեփական ժողովրդի պատմության, նրա ստեղծած մշակութային արժեքների, գիտական նվաճումների համար հպարտության զգացում: Իսկ ակտիվ ճանաչողական գործունեության պայմաններում ձևավորված գիտելիքները աշակերտների մոտ վերածվում են համոզմունքների և կարողությունների:

Այսօր աճող սերնդի դաստիարակության գործն ընթանում է տարբեր հանգամանքների ազդեցության ներքո՝ ժողովրդագրական, ազգային, մշակութային, ընտանեկան, կրթական, հասարակական, սոցիալական և այլն: Հաշվի առնելով բազմաթիվ այս և այլ հանգամանքներ՝ ժամանակակից մանկավարժության համար խնդիր է դառնում սովորողների ազգային գիտակցության ձևավորումը սեփական ժողովրդի պատմության ու մշակույթի հենքի վրա՝ չանտեսելով համամարդկային արժեքները: Կրելով վերոնշյալ և այլ

հանգամանքների ներգործությունը, ընտրությամբ յուրացնելով դրանց ազդեցությունը՝ աշակերտը հաղորդակցվում է հասարակական մշակույթին և ձևավորվում իբրև ստեղծագործական անհատականություն: Ընդ որում՝ կրթական տարբեր աստիճաններում աշակերտն ունենում է աշխարհի նկատմամբ վերաբերմունքի տարբեր դրսևորումներ և հարաբերություններ: Վերաբերմունքն աշխարհի նկատմամբ և հարաբերությունը աշխարհի հետ, վերաբերմունք սեփական անձի նկատմամբ և հարաբերությունն ինքն իր հետ իրականացվում են հասարակական դաստիարակության համակարգի (ուսումնական հաստատություններ, հասարակական, պետական, խորհրդակցական մարմիններ, մանկապատանեկան կառույցներ, այլ) և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների (հեռուստատեսություն, համացանցային լրատվական միջոցներ, մամուլ) միջոցով: Կինոն, թատրոնը, հեռուստատեսությունը, համացանցը ներգործում են աշակերտի անձի վրա ոչ միայն ինքնին՝ որպես տեղեկատվության աղբյուրներ, այլ նաև որոշակի տիպարների միջոցով, որոնք դրսևորվում են այդ «տեղեկատվական աղբյուրներից հոսող» հերոսների վարքագծում:

Աշակերտները, իրենց տարիքային, սեռական և անհատական առանձնահատկություններին համապատասխան, հակված են նույնացնել իրենց այս կամ այն հերոսի հետ՝ յուրացնելով նրանց վարքի ձևերը, ապրելակերպը, հագուստը, կենցաղը, կյանքի ոճը և այլն: Աշակերտի արժեքների ձևավորման վրա ազդող գործոններից են ավանդական միջոցները, այսինքն՝ աշակերտի մեջ աշխարհի նկատմամբ վերաբերմունքի և հասարակության հետ հարաբերության, սեփական անձի նկատմամբ վերաբերմունքի ձևավորումը ընտանիքի և սոցիալական միջավայրի միջոցով: Սակայն սովորողների կողմից այդ միջավայրին բնորոշ արժեքների, կանոնների, չափանիշների, հայացքների յուրացումը միշտ չէ, որ համապատասխանում է հասարակության կողմից ընդունված արժեքներին և խրախուսելի չափանիշներին:

Աշակերտի արժեքների ձևավորման վրա ազդող մյուս գործոնը տարիքայինն է, երբ սովորողի արժեքային կողմնորոշումները, արժեքային նախապատվությունները, վարքն ու բարոյահոգեբանական գծերը դրսևորվում են՝ ըստ տարիքային և կազմաբնախոսական առանձնահատկությունների: Արտաքուստ արժեհամակարգային դաստիարակության առանցքը դրսևորվում է աշակերտի վարքի ու շփման հարաբերությունների որոշակի մակարդակում՝

խոսքում, արտաքին տեսքում, ազատ ժամանակն անցկացնելու ձևում, ապրելակերպում և այլն:

Տարիքային դաստիարակությանը բնորոշ են հակումը դեպի մշակույթի որոշակի շերտերը, կենցաղին բնորոշ արժեքների որոշակի աստիճանակարգությունը: Սակայն այստեղ ամենակարևորը մանկավարժների կողմից «աշակերտների մեջ կյանքի նկատմամբ դրական վերաբերմունքի, ապրած յուրաքանչյուր օրվա համար ուրախության զգացում ապրելու ունակության ձևավորումն է»:

Սովորողի անձի արժեքների ձևավորման վրա ազդող մյուս գործոնը միջանձնային հարաբերություններն են կամ իրենց համար հեղինակավոր, երևելի մարդկանց հետ շփումները (ծնողներ, ուսուցիչներ, մեծահասակներ, ընկերներ և այլն): Բնական է, որ այդ հեղինակավոր անձինք կարող են լինել նաև աշակերտի վրա ներգործող հասարակական այս կամ այն կազմակերպությունների անդամները, դպրոցի տնօրենը, դասղեկը, ուսուցիչը և այլն: Աշակերտը նրանցից կարող է ստանալ արժեքների վերաբերյալ ինչպես դրական մոդելներ, այդպես նաև բացասական: Ընդսմին՝ բացասական մոդելները հակում ունեն ձևավորվելու ավելի արագ և անդառնալի բացասական ազդեցություն կարող են ունենալ սովորողի անձի արժեքային ճիշտ դաստիարակության վրա: Հետևաբար արժեքների դաստիարակության այս բնագավառը պահանջում է մանկավարժական խստագույն վերահսկողություն և ըստ հարկի՝ նաև միջամտություն:

Աշակերտի արժեքների ձևավորման խնդիրները բնականաբար լուծվում են ոչ միայն ընտանիքում, այլ նաև ուսումնական հաստատություններում՝ ուսումնադաստիարակչական գործընթացի միջոցով: Ուսուցման դաստիարակչական ներգործությունը օբյեկտիվ օրինաչափություն է, որովհետև աշակերտների համար ուսուցումը գործունեության հիմնական տեսակն է, դրա համար էլ այն կարևոր դեր է կատարում նրանց անձի ձևավորման գործում: Ուսուցման գործընթացի դաստիարակչական ներգործության հարուստ աղբյուր է բուն գործընթացի բովանդակությունը, որովհետև ընտրելով դաստիարակչական առումով հիմնական գաղափարները, օրենքները և հասկացությունները՝ ուսուցիչը հնարավորություն է ստանում առարկայական ծրագրերի բովանդակության յուրացման միջոցով աշակերտների մեջ սերմանել քաղաքական, իրավական, բարոյական, գեղագիտական, բնապահպանական և այլ գիտելիքներ ու վերաբերմունք:

Կրթության բովանդակության հետ միասին ուսուցման մեթոդները ներգործում են աշակերտների ճանաչողական ունակությունների վրա՝ նրանց հնարավորություն տալով ստացած գիտելիքները կյանքում օգտագործելու ըստ նպատակի:

Հայրենասիրությունն այն մեծագույն արժեքն է, որ հարգանք ու պատկառանք է հարուցում, նույնիսկ երբ դրսևորվում է հակառակորդի կամ թշնամու մոտ: Ի դեպ, յուրաքանչյուր ուսուցիչ ունի որոշակի հեղինակ կամ ստեղծագործություն, որը նրան ամենադյուրին կերպով է օգնում իր մանկավարժական խնդիրները լուծելու, տվյալ դեպքում՝ հայրենասիրության բարձրագույն արժեքը սաների հոգիներում սերմանելու համար: Նա առանձնացնում է ընդհանուր դաստիարակչական խնդիրները, որոնք առանձին աշակերտների մոտ հաճախակի են դրսևորվում: Ուսուցիչը ուսուցման կազմակերպման տարբեր ձևերի ընտրության միջոցով (անհատական, խմբային, էքսկուրսիա, դասղեկական ժամ, արտադասարանական միջոցառումներ և այլն) առավել արդյունավետ է դարձնում աշակերտների արժեհամակարգային դաստիարակչական խնդիրների լուծումը: Օրինակ՝ խմբային աշխատանքի ժամանակ աշակերտները սովորում են ուշադրությամբ վերաբերվել միմյանց, միասին հաղթահարել դժվարությունները, միասին ձեռք բերել հաջողություններ, լսել հակադիր կարծիքներ, ընդօրինակել միմյանց և այլն: Հասակակիցների խմբում աշակերտն ավելի ազատ է արտահայտում իր մտքերն ու դատողությունները, գործում է անկաշկանդ, ինչն էլ նպաստում է ուսուցման արդյունավետ կազմակերպմանը: Անհատական աշխատանքում դաստիարակվում է աշակերտների ինտելեկտուալ պատրաստականությունը դժվարությունները հաղթահարելու գործում, ձևավորվում են համառության, ինքնակազմակերպման և ինքնավերահսկման ընդունակություններ: «Հատկապես դեռահասների առանձնահատուկ զգացմունքայնությունը, ինքնասիրությունը, որ հաճախ արտահայտում է նրանց ինքնահաստատման և հասուն երևալու ձգտումը, մանկավարժից պահանջում է անհրաժեշտ նրբանկատություն, հարգանք դեռահասի անձի նկատմամբ» Ելնելով վերոգրյալից՝ կարող ենք եզրահանգել, որ արժեքային համակարգի ձևավորումը ժամանակակից դպրոցի գերխնդիրն է և մշտապես պետք է լինի մանկավարժների ուշադրության կենտրոնում:

Նոր սերնդի արժեհամակարգի ձևավորման, կրթության և դաստիարակության գործում լուրջ անելիքներ ունի բնավ հայ դպրոցը, որի գերնպատակն է կերտել

բարոյական, ազգային արժեքներով օժտված, ազգային նկարագիր ունեցող սերունդ: Այս նպատակն իրագործելու համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել ու կատարելագործել ոչ միայն հայրենի և համաշխարհային գիտությունների ճյուղերը, այլև մանկավարժության անցյալի ժառանգությունն ու նրա ժամանակակից փորձն ու մեթոդաբանությունը: Ժամանակակից դպրոցի կարևորագույն առաքելություններից մեկն էլ երեխայի մեջ իր ազգին բնորոշ բարոյական և հոգևոր արժեքների ձևավորումն ու զարգացումն է: Նրա խնդիրն է պահպանել և փոխանցել այն արժեքները, որոնք ժառանգել ենք մեր նախնիներից, և որը մեր անխառն ինքնատիպությունն է համաշխարհային մշակույթի բազմերանգության ու բազմազանության մեջ:

Ուստի 21-րդ դարի դպրոցում դաստիարակության և կրթական գործընթացի ճիշտ կազմակերպման համար շատ կարևոր են ոչ միայն համամարդկային, այլև հայրենի մշակույթի բարձրարժեք ստեղծագործությունների ուսումնասիրումն ու ուսուցումը: Այդ ստեղծագործություններում արտահայտված են մեր ժողովրդի հոգեկերտվածքը, աշխարհընկալումը, մարդասիրական գաղափարներն ու գալիքի երազանքները: Հայ ժողովրդի ավանդույթներում է, որ վառ կերպով արտացոլված են մեր ազգի ազգային հավաքական բնույթը, անդրդվելի կամքը, ներքին զորությունն ու հնարավորությունները, ապրելու, վերածնվելու և հարատևելու ունակությունը, ազգերի պատմության մեջ իր արժանի տեղն ունենալու ձգտումը: Այս ամենն է, որ անհրաժեշտ է ավանդել ժամանակակից էթնոկրին: Այդպես նա պիտի հասնի այն գիտակցության, որ հասարակական կյանքի առաջընթացը պայմանավորված է համախմբվածությամբ, գիտելիքների բարձր մակարդակով ու մշակութային արժեքների ոչ միայն ստեղծմամբ, այլև պահպանմամբ: Սերունդ, որը կկարողանա շարունակել ազգային լավագույն ավանդույթները, աշխարհին ու մարդկությանը ցույց տալ իր մշակութային հարստությունն ու բարոյահոգեբանական արժանիքները:

Հայ գրականություն ուսումնական բնագավառը բովանդակում է դաստիրակչական վիթխարի ներուժ, հայրենասիրություն և ազգային արժանապատիվ գոյություն: Գրականության իմացությունը հնարավորություն կտա Հայաստանի Հանրապետության ապագա քաղաքացուն ուսումնառության ընթացքում ձեռք բերած գիտելիքներն ու ճանաչողական հմտությունները , հայոց քաղաքակրթության դարավոր մշակույթը, ավանդույթները , փորձը: ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ Նախատեսվում է, որ դպրոցն ավարտող

յուրաքանչյուր աշակերտ պետք է՝ լինի հայրենասեր և պատրաստ ծառայելու հայրենիքի պաշտպանության գործին, կարևորի ազգային-պետական մտածողության և գործելակերպ ունենալը և դր սևորի դրան հասնելու ձգտում ու կամք: Ունենա ազգային ինքնագիտակցություն, կարևորի ազգային հիմնախնդիրների լուծման գործում իր մասնակցության անհրաժեշտությունը, Ունենա արդարության, լավատեսության և պատասխանատվության զգացում, գիտակցի ներկան և ապագան կերտելու խնդրում ազգայինի դերը, գիտակցի իր ժողովրդի նյութական և հոգևոր արժեքները պահպանելու անհրաժեշտությունը: գիտակցի, որ կյանքում իր համար կարևորագույն արժեքներից են լինելու գիտելիքները, աշխատանքային հմտությունները, մասնագիտական վարպետությունը և այլն...

Ուսուցման գործընթացում լուծվում են սովորողների կրթական,դաստիրակչական կամ արժեքային և ընդհանուր զարգացման խնդիրներ: Դրա համար յուրաքանչյուր դասի դաստիրակչական խնդիրների լուծումը նախատեսում է ոչ թե մեկուսացված կամ առանձին մոտեցում ,այլ գիտելիքների ու կարողությունների,արժեքային որակների,կամքի ,բնավորության ,զգացմունքների,հոգեբանական, տարբեր դրսևորումների միաժամանակյա և փոխկապակցված մոտեցում:

Յուրաքանչյուր դասի ժամանակ ուսուցիչը որոշակի դաստիրակչական խնդիրներ է լուծում՝ հաշվի առնելով տվյալ առարկայի և թեմայի ուսումնասիրման հիմնական խնդիրները, որոնք ներկայացված են առարկայական ծրագրերում: Նա առանձնացնում է ընդհանուր դաստիրակչական խնդիրները, որոնք առանձին աշակերտների մոտ հաճախակի են դրսևորվում: Ուսուցիչը ուսուցման կազմակերպման տարբեր ձևերի ընտրության միջոցով (անհատական, խմբային,էքսկուրսիա, դասղեկական ժամ, արտադասարանական միջոցառումներ և այլն)առավել արդյունավետ է դարձնում աշակերտների արժեհամակարգային դաստիրակչական խնդիրների լուծումը:

Օրինակ՝ խմբային աշխատանքի ժամանակ աշակերտները սովորում են ուշադրությամբ վերաբերվել միմյանց, միասին հաղթահարել դժվարությունները , միասին ձեռք բերել հաջողություններ, լսել հակադիր կարծիքներ, ընդօրինակել միմյանց և այլն:

Յուրաքանչյուր ուսուցիչ ձգտում է անթերի դաս անցկացնել, սակայն միշտ չէ, որ դա հաջողվում է: Որակյալ դաս անցկացնելը այդքան էլ հեշտ չէ,նույնիսկ

փորձառու ուսուցչի համար: Դա կախված է մի շարք գործոններից,
1.սոցիալական պատվերով պայմանավորված՝ դասերին ներկայացվող պահանջների գիտակցումից և կատարումից,
2.նպատակներից,ինչպես նաև ուսումնադաստիրակչական և զարգացնող խնդիրների լուծումից,
3.ուսումնական գործընթացի օրինաչափություններից և սկզբունքներից ,
4.դեպի ազգային արժեքներ ուսուցման կողմնորոշումից ,
5.սովորողներին ազգային և համաշխարհային մշակույթի, մարդկության հոգևոր փորձին ծանոթացնելու ՝ գրականության դասերի ուղղվածությունից,
6.դասերի ժամանակ համաշխարհային և ազգային գրականության համամասնության պահպանումից,
7.սովորողների մոտ տեղեկատվություն աղբյուրների նկատմամբ քննադատական վերաբերմունքի ձևավորումից, դրանց հետ ինքնուրույն աշխատելու և հետևություններ անելու կարողությունների մշակումից,
8.ստեղծագործական ,զգացմունքային մթնոլորտի ձևավորումից ,որը հենված է դասի բովանդակության և ուսումնական աշխատանքի նկատմամբ սովորողների հետաքրքրությունների վրա:
Դասին ներկայացվող կարևորագույն պահանջ և յուրաքանչյուր դասի բնորոշ հատկանիշ է ուսումնական նպատակի հստակությունը, դաստիրակող և զարգացնող խնդիրների անխզելի կապը և այդ խնդիրների հստակ ու հետևողական իրագործումը: Ուսումնական ծրագրի բովանդակությունը , դասի ուսումնական դաստիրակչական և զարգացնող խնդիրները, աշակերտների տարիքը, նրանց գիտելիքների մակարդակը խնդիրները, աշակերտների տարիքը, նրանց գիտելիքների մակարդակը, հմտություններն ու կարողությունները համատեղ պայմանավորում են նյութի ընտրությունը, դրանում գլխավորի առանձնաղումը, ինչպես նաև դասի ժամանակ ուսուցչի օգտագործած մեթոդներն ու հնարները: Դասերի տիպերի դասակարգման շատ տարբերակներ ունեն ընդհանուր բնույթ: Դրանց հիմքում ընկած են հիմնական նպատակներ , պատրաստի գիտելիքների յուրացումը, կրկնության միջոցով դրանց ամրապնդումը, գիտելիքների կիրառումը պրակտիկայում, կարողությունների և հմտությունների ձևավորման նպատակով կատարվող վարժությունները, ընթացիկ կամ ընդհանրացնող կրկնությունները, սովորողների ձեռք բերած գիտելիքներիմ հմտությունների ու կարողությունների ստուգումը և այլն: Դիդակտիկական և մեթոդական

գրականության մեջ կան տարբեր տիպի դասերի նկարագրություններ և դրանց կառուցվածքի սահմանումներ: Այդ տիպի դասերից են ներածական դասը, խառը կամ համակցված դասը, նոր գիտելիքների ուսումնասիրման դասը, զրույց-դասը, գիտելիքների ստուգման և գնահատման դասը, կրկնության-հանրագումարային դասերում կինոդասերը, էքսկուրսիոն դասը, սովորողների ռեֆերատների պաշտպանության դասը, սեմինարների դասը, ստուգարքի դասը: Թվարկվածներից առավել գործածականը և արդյունավետը,մեր համոզմամբ,խառը /համակցված/ դասն է ,որին ստորև կանրադառնանք փոքր-ինչ հանգամանորեն : Դասի այս տիպն այսպես է կոչվում այն պատճառով, որն ընդգրկում է ուսուցման գործընթացի շատ կողմեր՝ նոր գիտելիքների հաղորդում և յուրացում, ամրապնդում , ընդհանրացում , ստուգում և գնահատում:Դասի այս տիպը ամենատարածվածն է, մանավանդ ցածր դասարաններում , որտեղ սովորողների ուշադրությունն անկայուն է , նրանք չեն կարողանում երկար ժամանակ զբաղվել միևնույն բնույթի աշխատանքով , կարիք են զգում աշխատանքի բովանդակության, ուսուցման ձևերի ու մեթոդների հաճախակի փոփոխման, այլապես կկորցնեն հետաքրքրությունը դասի նկատմամբ: Դասի այս տիպը կիրառվում է ոչ մեծ ուսումնական թեմաներ ուսումնասիրելիս : Այս դասի ընթացքում գործադրվողմ են բացատրական-ցուցադրական, էրիստիկ զրույցներ, դատողական բացատրական-ցուցադրական,էվրիստիկ զրույցներ, դատողական, վերլուծական և այլ եղանակներ: Եթե դասին գրեթե հավասարապես են ներկայացվում երկու կամ մի քանի դիդակտիկական նպատակներ, ապա դա կլինի խառը միացյալ դասի այս կամ այն տարբերակը: Հայոց պատմություն առարկայի ուսուցման նպատակները բազմազան են ,սակայն առանձնացնենք նրանցից մեկը՝զինել աշակերտներին ազգային արժեքներով::Այդ իսկ պատճառով արժեաքյին համակարգի ձևավորումը ժամանակակից դպրոցի գերխնդիրն է և մշտապես պետք է լինի մանկավարժների ուշադրության կենտրոնում: Յուրաքանչյուր աշակերտ պետք է իմանա,որ որպես հայ՝ ո՞րն է իր անելիքն այստեղ՝ հայրենիքում: Ազգային գաղափարախոսությունն պետք է հուշի սեփական պատմական առաքելությունը,որտեղ ամենակարևորը հայրենիքը սիրելն է իրական ս իրով: Հենց այս պատճառով է,որ կրթության հենքը և գլխավոր իմաստը պետք է դառնա արժեհամակարգի ձևավորումը,իսկ երբ վերանում են արժեքների ձևավորման ազգային և համամարդկային ընդհանրական չափանիշները, և վարքի կարգավորիչ են դառնում իրավիճակն

ու պահի նպատակահարմարություն, արժեհամակարգի գոյությունը կամ բացակայությունը դառնում է ազգային-հասարակական կարևորության խնդիր, որովհետև արժեհամակարգը պետք է ձևավորվի ազգային հոգևոր-բարոյական ընդհանրականության հիմքի վրա:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵԱՎՈՐՈՒՄԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ԿԱՐԵՎՈՐ ՊԱՀԱՆՋ

Ավագ դպրոցի հայոց լեզվի և հայ գրականության առարկայական չափորոշչում կարևորվում է դասավանդման ընթացքում «անհատի և քաղաքացու բարոյական կերպարի և արժեքային համակարգի» ձևավորման խնդիրը: Չափորոշչում նշված է.«Ավագ դպրոցում հայոց լեզվի և հայ գրականության դասընթացը, բուն լեզվական և գրականագիտական գիտելիքներ տալուց բացի, պետք է համոզմունք մշակի ժողովրդի կյանքում և նրա ազգային նկարագրի վերջնական ձևավորման վերաբերյալ»: Այնուհետև ընդգծվում է, որ հայ գրականության դասընթացի հիմնական նպատակներից մեկը «անհատի հոգևոր ու մտավոր զարգացմանը, անձի արժեքային համակարգի ձևավորմանը նպաստելն է, որի իրականացման համար անհրաժեշտ է սովորողներին հաղորդակից դարձնել հայ ժողովրդի հոգևոր ժառանգությանը, ազգային ու համամարդկային իդեալներին ու ձգտումներին, գրական հերոսների օրինակով և գրական երկերի գաղափարագեղարվեստական հարստության օգտագործմամբ նրանց մեջ սերմանել բարոյական արժեքներէ մարդասիրություն, բարություն, ընկերասիրություն, ազնվություն, պատվախնդրություն, պատասխանատվություն, հաստատակամություն, բարեխղճություն և լիարժեք ու ներդաշնակ մարդու բարոյակամային այլ հատկանիշներ»:

Թերևս թվարկված հատկանիշներն ամբողջությամբ չեն ընդգրկում արժեքային համակարգ և հոգեկերտվածք հասկացությունների ողջ էությունն ու դրանց կարևորությունը ժամանակակից աշխարհում: Համաշխարհային քաղաքակրթության գանձարանում հազարամյակների ընթացքում մեծ ներդրում ունեցող հայ ժողովուրդի կյանքում տեղի են ունենում փոփոխություններ, որոնց ազդում են հատկապես նոր սերնդի մտածողության, ազգային արժեքների նկատմամբ մոտեցումների և հոգևոր ընկալումների վրա: Ապագան կերտողը, հայ հոգևոր արժեքները պահպանողն ու շարունակողը հենց այդ սերունդն է լինելու, և նրա վաղվա գործելակերպն ու ազգապահպան

դերը պայմանավորված է այսօր ձեռք բերած գիտելիքներով և դաստիարակությամբ, այլ կերպ՝ նրա ազգային հոգեկերտվածքի ձևավորմամբ:
Այս ամենի պատասխանատվությունն ընկնում է դպրոցի, հատկապես՝ հայոց լեզվի և գրականության ուսուցչի ուսերին:
Որպես սկիզբ՝ **լեզու և հավատ**.
Թեման՝ «Հայ գրերի գյուտուտը: Մ. Մաշտոց: Կենսագրական տեղեկություններ: Կորյուն.«Վարք Մաշտոցի» երկը»:
Զանազան մեթոդական հնարների միջոցով ամենից առաջ հետաքրքրություն պիտի առաջացնենք սովորողների մեջ՝ և Մաշտոցին, և նրա մեծ սխրանքը դիտարկելով որպես հայոց սրբությունների սրբոցը: Լրացուցիչ նյութ ենք ընտրում Արա Աբգարյանի «Անդորրության արարիծը» աշխատությունից. «Սուրբ Մեսրոպի տեսիլքը և հայոց գրերի գյուտը տեղի է ունեցել Բալու կոչվող բերդի մոտ գտնվող նեղ քարայրում, և այս բառի տառերի բառային իմաստները բնութագրում են բառն այսպես՝ Բ-Բանն, Ա-Աստծու, Լ-Լուսո, ՈՒ-ՈՒղերձ:
...Հայոց այբուբենն Աղոթք է... Սուրբ Մեսրոպը ճգնակեցական տքնությքմբ, քառասնօրյա պասով և անդադար աղոթքներով էր Աստծուց ակնկալում ազգային ինքնության, ազգային Ոգու, Հոգու և Մարմնի արտահայտությունը...տառերի տեսքով, որը և նրան տվեց Տիրոջ լուսավոր Հրեշտակի և հրեշտակների Տիրոջ հայտնությամբ...»:
Ըստ դասարանների կամ ուսումնական տարիների հաջորդականության, կապված ղովորողների տարիքային աճի և հոգեբանական ու գիտակցական փոփոխությունների հետ, խորացվում են մայրենի լեզվի ու սուրբ հավատի ոգեղեն արժեքների մասին հաղորդումները՝ նորանոր զուգորդումների, լեզվական և խոսքային պատկերավորման միջոցների դրսևորմամբ:
Լույս և հայ: Լույս և զինվոր: Լույս և հավատ: Այս համադրություններն են ներկայացնում հայոց գրերը Մ. Գալշոյանի «Մամփրե արքան» պատմվածքի՝ հայոց դիցաբանության հերոսների հիշեցնող գրական կերպարին՝ ծերունի Մամփրեին: «Մաշտոցի գիրը նրա համար եփած հաց է, թևի տակ դրած հաց...»,-խորհում է Մամփրեն համագյուղացու՝ Ավեի մասին: Իսկ նրա կարծիքով՝ Մաշտոցի տառերը «...զինվորներ են: Գեղեցկադեմ, մաքուր և զուլալ և արի զինվորներ: Զինվորներ: Ոչ թե ասկյարներ, այլ զինվորներ»...
Այս նույն միտքը Պարույր Սևակի «Եվ այր մի՝ Մաշտոց անուն» պոեմում ստացել է այսպիսի ձևակերպում՝ «...զորքից հետո միշտ էն լեզուն են մարտադաշտ հանում: Եվ ինչ չի կարող ոչ մի զորք անել՝ լեզուն է անում...»:

Արժեքային այս հստակ հոգեկերտվածքով սնված հայ պարմանիներն ու պարմանուհիներն այսուհետ իրենց համար որպես հոգևոր հաց պիտի ունենան մայրենի լեզուն և նրա նկատմամբ պաշտամունքը: Ու նաև հպարտությունն այն բանի հանդեպ, թե «համայն աշխարհում այդ քանի երկիր...» սեփական հազարամյակներից եկած Այբուբեն ունի: Այդ հպարտությունն է քաջալերում Մամփրե արքային՝ մտովի դիմելու արյունարբու սուլթանին.«Դու սուլթան ես, բայց քո սեփական տառերը չունես և քո արյունոտ հրամանները գրում ես այլոց տառերով: Իսկ մենք թագավոր չունենք, բայց ունենք սեփական գիր: Եվ իմացած եղիր, որ Սուրբ Մաշտոցի գիրն էլ մեր թագավորն է...»:

Մեր գիրը մեր թագավորն է: այս միտքն էլ, որպես թևավոր դարձվածք, տեղ պիտի գտնի հայ դպրոցականի մտքում և հոգում:

Հայ երեխայի արժեքային համակարգի ձևավորման գործում կարևոր է նաև **քարի, հողի, ջրի, Արարատ լեռան, մայր Արաքսի, սրբազան Արածանիի, հայոց խաչքարերի, մամռակալած վանքերի ու եկեղեցիների** հանդեպ ակնածանքի, հիացումի, հպարտության զգացումների սերմանումը:

Հայ ժողովրդական առասպելաբանության, հատկապես՝«Սասնա ծռեր» դյուցազներգության, Հ. Թումանյանի «Սասունցի Դավիթ», Ավ. Իսահակյանի «Սասնա Մհեր» պոեմների ուսուցումը դպրոցում պետք է ծառայեցնել հենց այս նպատակին:

Արժեքային համակարգի սաղմերը «Սասնա ծռեր» դյուցազներգության հերոսների բարոյական նկարագրի մեջ են խտացված:

Ազատասիրությունն ու հայրենասիրությունը, որ մեր առասպելաբանության և «Սասնա ծռեր» դյուցազներգության գլխավոր գաղափարներն են, հայ դպրոցականը պիտի ընկալի այն տեսանկյունով, որ **բարոյական այդ արժեքները դեպքից դեպք դրսևորվող երևույթներ չեն:**

Ազնվություն, վեհանձնություն, ճշմարտություն, ազատասիրություն ու հայրենասիրություն. այն բարձր գաղափարներն են, որոնք հատուկ են հայ մարդուն, և որոնցով նա հավասար իրավունքներով իր տեղն է զբաղեցնում համամարդկային արժեքներով հարուստ կլոր սեղանի շուրջ նստած աշխարհի մյուս ժողովուրդների կողքին:

Ազատասիրությունը, անկախության ձգտումը և արդար գոյամարտի գաղափարը Սասնա հերոսները, նրանց նախորդները և հետնորդները

ժառանգել են Հայկ նահապետից: Այս բարոյական գծերը հայ ժողովրդի արյան մեջ են և հոսում են նրա երակներով:

Մ. Խորենացու «Հայոց պատմության» մեջ տեղ գտած Հեթանոս դիցարանի աստվածների, կիսաստվածների առասպելական և պատմական հերոսների սխրալից արարքները պատկերող Գողթան երգերից, մեր հին վեպից մնացած պատառիկների մեջ գենետիկորեն անցնող բարոյական հատկանիշների շղթան վկայությունն է **հայ** տեսակի ազգային խառնվածքի ու դիմային ամբողջական բնութագրման՝ հյուրընկալություն, քաջություն, սխրագործություն՝ հանուն ազատության, արդարության, կառուցող ոգի, արժանապատվություն շիտակություն,իմաստնություն, հարգանք մեծերի հանդեպ, ծնողապաշտություն, սեր գրի և դպրության նկատմամբ և այլն, և այլն:

Ազնվությունն ու հպարտությունը հայոց տոհմիկ, արյան բացադրամաս կազմող բարոյական արժեքներն են, և գրական երկում դրանք մարմնավորված են բառերի մեջ:Սարոյանի հերոսը՝ Արամը, ասում է.«Մենք աղքատ էինք: Մենք փող չունեինք: Մեր ամբողջ տոհմը ծայրահեղ աղքատ էր: Ամենակարևորը, սակայն, այն էր, որ մենք հռչակված էինք մեր **ազնվությամբ**»: Օտարն էլ էր այդպիսին ճանաչում հայ ընտանիքը.«Կերդվեի, որ իմ ձին է, եթե ձեր ծնողներին չճանաչեի: Ձեր ընտանիքի ազնվության համբավը լավ հայտնի է ինձ...»,-խոստովանում է ասորի ագարակատեր Ջորջ Բայրոն:(«Գեղեցիկ սպիտակ ձիու ամառը»):

Վեհանձնության ու հպարտության ազնվական բարոյական արժեքները հայ թագավորներից և սպարապետներից փոխանցվել են սերնդեսերունդ: Սովորողը պիտի իմանա և գնահատի Մուծեղ Մամիկոնյանի վեհանձն արարքը. թշնամու գերի ընկած կանանոցը մեծ արժանապատվությամբ ուղեկցում է Պարսկաստան:

Սասունցի Դավիթը Թշնամու մորն ու քրոջն է բաշխում առաջին զարկերը, իսկ կռվից հետո, ականջալուր արաբ ծերունու իմաստնությանը, ազատ է արձակում Մսրա Մելիքի զորքին:

Հայոց պատմության մեջ **հայ կնոջ և մոր կերպարը, ծնողապաշտությունը** ևս մեծ արժեքներ են Տիգրանուհին(«Տիգրան և Աժդահակ» առասպելից), Եղիծեի մատյանի«Տիկնայք փափկասուն հայոց աշխարհի», որոնց նոր շուք հաղորդեց Մամիկոնյան Մեծ տիկինը, Խանդութը, Աստղիկը, Անահիտը(Դ.Դեմիրճյանի«Վարդանանք »), Այծեմնիկը՝ Անիի

պաշտպանության քաջարի հայուհին, Փառանձեմ թագուհին(Բուզանդ, Ռաֆֆի), Սոսեն և այսօր արդեն նորօրյա հերոսուհիները:
Ազգային արժեքները համամարդկայինից չառանձնացնելով անգամ՝ ուսուցիչն, այնուամենայնիվ, ուսուցման ընթացքում չի կարող չընդգծել սակայն միայն հայ մարդուն և հայ հողին բնորոշ շատ արժեքներ, որոնց շնորհիվ պահպանվում են հայ մարդու դիմագիծն ու ազգային պատկանելիությունը: Կան միայն հայկական խորհրդանիշներ, որոնց կրողն ու շարունակող հայ երեխան պիտի լինի: Դրանք պետք է որոնել հայոց լեռների ու ջրերի, ավանդույթների ու ծեսերի, քարի ու քարեղեն մարմնացումների, հողի ու ծառի, մարդկային այն որակների մեջ, ովքեր իրենց անուն-ազգանունով ազգային երևույթ են՝ Մաշտոց ու Մամիկոնյան, Համբարձումյան ու Թամանյան, Նարեկացի ու Չարենց...:
Մարդասիրության ու **բարության**, կյանքում և արվեստում **գեղեցիկն ու վեհը** ընկալելու առումով սերունդներ են դաստիարակել Ծիրվանզադեի Լևոնը («Արտիստը»), Նար-Դոսի Անտոնիոն («Ես և նա»), Թումանյանի, Զորյանի, Մահարու հերոսները:
Արժեքային համակարգ ձևավորում են նաև մեր պատմական հուշակոթողները: Գառնին ու Գեղարդը (հատվածներ ենք կարդում Կիմ Բակշիի, Վ. Բիտովի հոդվածներից):
Հայ դպրոցականները գրականության ուսուցման ընթացքում դասեր են քաղում հայոց մեծերի կյանքի պատմությունից: Այս ամենը միասին կոչվում են «հայոց աշխարհ, հայրենիք, հայ մարդ, հայ արժեք». դրանց պաշտամունք ունենալն է հայ մարդուն հայ պահում ամենուր, Նարեկացու ոգին և Լուսավորչի կանթեղն են լուսավորելու հայ երեխայի, հայ երիտասարդի կյանք ու ուսին:
Հայոց խորհրդանիշներ են նաև նուռը, ծիրանը, սոսին, հայրենի հողը:

ԿԱՊԿ ունեցող սովորողներն այս ամենի շուրջ կարող են կատարել քարտային աշխատանքներ՝ ըստ կարիքի: Կարող են կտրտած տառերով անուններ կազմել, նկարները համապատասխանեցնել անուններին , ներկել կամ նկարել:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Այսպիսով՝ Երեխաների կրթության մասին խոսելիս՝ մենք հաճախ օգտագործում ենք «արժեքներ» հասկացությունը: Բոլորս կարեւորում ենք արժեքների ձեւավորումը գալիք սերնդի մոտ եւ միգուցե այդ բառին ինչ-որ ենթագիտակցական իմաստ ենք հաղորդում: Փորձենք ձեւակերպել, թե ինչ է ի վերջո «արժեք» ասածը:

Արժեքն երեւույթ է մեր կյանքում, որի դիմաց մենք գին ենք վճարել: Վճարի «արժույթը» կարող է տարբեր լինել՝ տվայտանքներ, հույզեր, այլ արժեքների զոհաբերություն, հարազատների, հայրենակիցների կամ նախնիների կորուստ, կորցրած հող, հայրենիք եւ այլն: Արժեքը հնարավոր չէ ստանալ հեշտությամբ, այն պետք է վերապրել, անցկացնել քո միջով, զգալ ու գիտակցել: Այդ ամենի դիմաց մենք ստանում ենք իմաստներ, քանի որ արժեքներն են իմաստավորում կյանքը: Առանց արժեքների կյանքը դատարկ է: Հեշտ, առանց կորուստների եւ հաղթահարումների ապրելն երբեք չի երջանկացնում հենց այն պատճառով, որ չի բերում արժեքների ձեւավորման:

Արժեքների մեծ մասը սնվում է էթիկական նորմերից, ձեւավորվում է դրանց շնորհիվ: Էթիկական նորմերը անհրաժեշտ են մարդկանց համակեցությունը ապահովելու համար՝ դրանք պարտադրում են հրաժարվել ցանկալիից հանուն ընդհանուր շահի: Դրանք տարբեր են ոչ միայն տարբեր հասարակություններում, այլեւ անգամ հասարակության տարբեր շրջանակներում, նույն երկրի տարբեր տարածքներում:

Զարգացած մշակույթները ունեն զարգացած էթիկական նորմեր: Երբ դրանք քայքայվում են, պահանջները նվազում են, առաջանում են արժեհամակարգային խնդիրներ: Ահա թե ինչու առաջին հայացքից անվտանգ

թվացող տարատեսակ «ազատությունները» իրենց հետ մեծ վտանգներ են բերում:
Հիմա անդրադառնանք բարոյականությանը: Բարոյական է այն ամենը, ինչը նպաստում է արժեքների պահպանմանը եւ չի հակասում դրանց: Անբարոյական է ամենը, ինչը դեմ է արժեքներին եւ բերում է դրանց քայքայման: Օրինակ, ցանկացած հասարակության մեջ անբարոյական է դավաճանությունը միայն այն պատճառով, որ այն արժեզրկում է խոստումը: Եթե խոստումն արժեք չլինի, մարդկանց համակեցությունը կվերածվի մղձավանջի, քանի որ կվերանա փոխադարձ վստահությունը: Հենց դրանով է վտանգավոր, օրինակ, կոռուպցիան, քանի որ այն դավաճանություն է հանրությանը տված խոստմանը:

Երբ փլուզվում են արժեքները, խախտվում է համակեցությունը եւ տարածվում անբարոյականությունը: Մարդիկ դժբախտանում են, տնտեսությունն անկում է ապրում, հանցագործությունները դառնում են համատարած, կյանքը կորցնում է իմաստի զգալի մասը, մարդիկ սկսում են հեշտությամբ իրար կոտորել:

Հենց այս պատճառով է, որ կրթության հենքը և գլխավոր իմաստը պետք է դառնա արժեհամակարգի ձեւավորումը: Դպրոցը պետք է լինի օրինակելի տարածք, ուր հաստատուն են էթիկական նորմեր, ուր աշակերտները սովորում են դրանց համապատասխանել: Հաճախ դպրոցը ստիպված է պայքարել հանրության մեջ տարածված արատների դեմ եւ այդ պայքարում պարտավոր է հաղթել: Դպրոցում կյանքը չի կարող հեշտ լինել երեխայի համար՝ նա պետք է զգա և ցավ, և ուրախություն, ունենա թե դժվարություններ, թե հաղթանակներ: Դպրոցում աշակերտը պետք է ընկալի համակեցության նորմերի իմաստը եւ ընդունի դրանք: Այդ ամենի պտուղը կլինեն իրական արժեքները, այլ ոչ թե թելադրված, անգիր արած, բայց աշակերտի համար ոչինչ չնշանակող ճշմարտությունները: Եթե մենք՝ ուսուցիչներս, կարողանանք ունենալ այնպիսի դպրոցներ, որոնք կձևավորեն արժեքներ աճող սերնդի համար, կունենանք աշխարհի ամենալավ եւ ամենաիմաստալից կրթական համակարգը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1 . Ա. Գևորգյան, Ազգային կրթության դերն ու նշանակությունը սովորողների հայեցի դաստիարակության գործընթացում, Եր., 2002,:

2. Բաբանսկի Յու. Կ., Պոբեդանոսցև Գ. Ա., Աշակերտների դաստիարակությանը կոմպլեքսային մոտեցում, Երևան, 1987թ., 112 էջ:

3.Գրիգորյան Զ., Հայ գրականություն, Ուսուցչի ձեռնարկ, Երևան, Մակմիլան Արմենիա, 2009

4.Մուդրիկ Ա. Վ., Դպրոցականի անձը և նրա դաստիարակությունը կոլեկտիվում, Երևան, 1986թ., 86 էջ: 3.

5.Սուխոմլինսկի Վ. Ա., Սիրտս նվիրում եմ երեխաներին, Երևան, 1977թ., 317 էջ: